

UDK 811.163.42'242

Pregledni rad

Primljeno: 1.4.2017.

Blaženka Martinović
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Filozofski fakultet HR-
52100 Pula, I. Matetića Ronjgova 1
bmartino@unipu.hr

Mihaela Matešić
Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet HR-
51000 Rijeka, Sveučilišna avenija 4
mmatesic@ffri.hr

U POTRAZI ZA KOMPETENTNIM GOVORNIKOM¹

Sažetak

Svako istraživanje naglasne stvarnosti počiva na osluškivanju govorne prakse, a ono se ograničava na određene skupine članova jezične/govorne zajednice. U radu se razmatra pitanje tko su kompetentni govornici suvremenoga hrvatskog jezika. Dosadašnja ortoepska istraživanja u kroatistici spominju širi raspon naziva za anketirane sudionike u različitim tipovima ortoepskih istraživanja, kao što su: modelski govornici, idealni govornici, profesionalni govornici i sl. Upravo takvo različito nazivanje zahtijeva da se izbistri terminologija i da se jasnije naznači koga se osluškuje u istraživanjima ortoepske norme. Kao odgovor na to pitanje nudi se shema govornikovih kompetencija sastavljena na temelju triju glotodidaktičkih modela, a koja ide putem od jezične prema komunikacijskoj kompetenciji. Pritom je važno i to da (situacijski) kompetentni govornici prilagođavaju svoj izraz i situaciji i slušaocu, pri čemu normativna korektnost ne samo da nije presudna nego katkad stvara i buku u komunikacijskome kanalu. Drugim riječima, kompetentan govornik nije onaj koji bez iznimke slijedi kodificirana pravila i ogledni je primjer normativno uzorna govora, nego onaj koji se uspješno snalazi u raslojavanju jezične, odnosno, konkretno, govorne stvarnosti.

Ključne riječi: govornik, komunikacijska kompetencija, norma, kodifikacija, varijeteti, naglasak

1. Uvodno slovo

Pitanje Gdje se najbolje govori? od samih početaka i standardnoga jezika i standardologije bilo je u žarištu jezikoslovnih prenja. Danas mu se ponovno vraćamo uponešto izmijenjenim prilikama, u kojima sasvim prihvatljiv odgovor može glasiti i ovako: „Svima onima koji postavljaju pitanja poput ‘gdje se govori najpravičnijim književnim jezikom’ može se odgovoriti tautološki: tamo gdje se književnim jezikom govori. Uvaživši ono što književni jezik čini književnim jezikom, može se reći da se

¹ Dijelovi rada izloženi su na Drugome bosanskohercegovačkome kongresu u Sarajevu, u svibnju 2015.

pravilnim književnim jezikom govori i u svim krajevima u kojim se njime govori i da pravilnim književnim jezikom govore svi koji njime govore.“ (Silić 1999 [1983]: 208). U vremenu kada standardni jezik ponovno želimo promotriti kao realan varijetet, a ne ideal kojemu težimo, osim mjesta u/na kojemu se njime govori, postaje jednako važno tko? i kada? njime govori. Mediji, javni nastupi i pedagoška praksa prilike su u kojima se ponajviše očekuje općeobvezatni, formalni, neutralni, referencijalni tip standardnog jezika, stoga se onamo zađe kad god se želi opisati neutralni (iz) govor i neutralni varijetet standardnoga jezika. Tomu svjedoče i brojne definicije standardnoga jezika (Brozović 1972.–1973., Vukušić 1974, Zoričić 1990, Delaš 2006 itd.), u kojima se ističe da se on rabi u edukacijskome procesu, u javnim institucijama i u medijima, tj. namijenjen je (ponešto proširenije) „upotrebi u državnoj upravi, školstvu, sredstvima masovnih komunikacija i, djelomično, u literarnoj produkciji“ (Škiljan 1988: 49). Istraživanja vezana uz ortoepsku normu i uporabu podrazumijevaju, dakle, oslušivanje kako govornici govore ondje gdje se očekuje standardno jezični govor, stoga se okreće javnome govoru i govornim ostvarajima članova jezične zajednice u domeni javnoga diskursa.

2. Cilj i svrha

U pokušaju opisa govorne stvarnosti u javnome diskursu dosadašnja istraživanja usmjeravala su se na studente fonetike, kroatistike, novinarstva i glume, profesore i nastavnike (posebice hrvatskoga jezika), televizijske fonetičare, zatim spikere, novinare i glumce (i to u nejednakoj mjeri na svaku od tih skupina unutar jezične/ govorne zajednice). Težište je bilo na tome TKO i GDJE govori. Budući da se u (suvremenome) javnome govoru događa raslojavanje, namjera nam je pokazati na koji se način ono odvija i u čemu se raspoznaje u govornikovo (govornoj) praksi. Težište stoga ne usmjeravamo samo na to TKO govori nego i KAKO i KADA oslušivani govornik govori. Zauzimamo se za to da se raslojavanje u javnome govoru uzme u obzir i u ortoepskim istraživanjima, i to ne samo kao cilj određenoga tipa ortoepskih istraživanja nego i u drugim aspektima istraživačke metodologije. Opise i primjere raslojavanja usmjeravamo prema oslikavanju govornika za koje smatramo da će moći dati vjerodostojne podatke u ortoepskim istraživanjima. Iako ovdje ne kanimo propitivati kriterije za oblikovanje reprezentativnog uzorka govornika pri istraživanjima – tome je metodološkom pitanju, naime, zbog njegove opsežnosti potrebno posvetiti zaseban rad (jer se i probiri razlikuju ovisno o ciljevima istraživanja) – već će i samo razbistrivanje pitanja tko bi i kada trebao biti ispitanik u ortoepskim istraživanjima svakako pridonijeti pomnijemu i pouzdanijemu oblikovanju uzoraka govornika u budućim istraživanjima.

3. Teza o (situacijski) kompetentnom govorniku

Temeljna je postavka u ovome radu da su kategorije govornika koje najčešće sudjeluju u ortoepskim istraživanjima (navedene u prethodnome poglavlju) međusobno različite, a metodološki je najutjecajnija njihova nehomogenost s obzirom na tip jezičnih/govornih kompetencija koje se u pravilu mogu očekivati od njih.

Zamjetno je da se istraživanja usmjeravaju na one govornike za koje se pretpostavlja da su svakodnevno u svojem radu izloženi situacijama u kojima se od njih očekuje standardnojezični govor i koji su ujedno osvijestili govor jer su institucionalno poučavani govorenju. Pritom se u njih svijest o govoru može oblikovati kao monitoring vlastitoga govora (usavršavanjem vlastitoga govora, npr. novinari, spikeri, glumci i sl.) ili kao monitoring tuđega govora (edukatori jezika i govora, npr. televizijski fonetičari, nastavnici hrvatskoga jezika). Oni, smatra se, ponajviše imaju

/trebaju imati svijest o govoru, vještinu monitoringa. Time se između pitanja gdje? (nekada vrlo živoga) i tko? (danas vrlo živoga) smjestila govornikova kompetencija nad kodom (kako?), čemu se posebice okrećemo u ovom radu.

Polazimo od toga da na pitanja poput Koga se osluškuje u istraživanjima hrvatske ortoepske norme? i Koga se anketira u procjenama poželjnosti ortoepskih i naglasnih ostvaraja? odgovor treba biti (situacijski) **kompetentan govornik**. Ishodište je uporabe standardnoga jezika upravo on, a jednoznačnu definiciju još nemamo.

4. Modeli i ideali

Pojam govornika koji je prikladan da se na njemu istraži govor/jezik počeo je zaokupljati lingviste osobito u prvo doba razvoja dijalektologije. Od samih su početaka dijalektologije kao lingvističke grane postavljene metodološke upute za odabir govornika koji će slovit za pouzdana predstavnika određenoga mjesnoga govora. Pritom je vrijedio ideal da su za istraživanje pojedinoga mjesnoga govora najpogodniji oni informatori koji su cijeli život živjeli u proučavanome mjestu, kojima su roditelji i supružnik po mogućnosti također iz toga istoga mjesta, koji su prošli što kraće institucionalno obrazovanje (a još je bolje ako su nepismeni) te koji nisu dugo ni često boravili izvan svojega mjesta. Pronalaze se i savjeti o najpogodnijoj dobi ispitanika, pa se tako savjetuje da se ispituju djeca u dobi viših razreda osnovne škole te mještani u trećoj životnoj dobi. Takva metodologija odgovara pristupu prema kojem se mjesni govor istražuje s ciljem njegova genetsko-tipološkoga opisa i pri čemu se traga za što je moguće starijim i izvornijim stanjem govora, a izvan žarišta zanimanja ostaju utjecaji govornih/jezičnih adstrata i superstrata. U skladu je to s ciljem da se pronikne u jezični sustav i opišu njegove što izvornije značajke, što je tradicionalan pristup u europskoj, a, dakle, i u hrvatskoj dijalektologiji (usp. također Bašić i Malnar-Jurišić 2016: 68).

Naravno, takav je pristup suprotan onomu koji je potrebno primijeniti u anketiranju govornika standardnoga jezika za ciljeve istraživanja ortoepije, pa iz te metodologije nije moguće preuzeti postavke ni postupke. Uzorke ispitanika na kojima se provode istraživanja hrvatske standardnojezične ortoepije istraživači najčešće popunjavaju članovima jezične zajednice koje nazivaju širim rasponom termina: modelskim govornicima (što preteže u kroatističkoj literaturi), idealnim govornicima, uzornim govornicima, onima kojima je govor/jezik strukom, profesionalnim govornicima te situacijski kompetentnim govornicima. Upravo takvo različito nazivanje zahtijeva da se izbistri terminologija i da se jasnije naznači koga se osluškuje u istraživanjima hrvatske ortoepske norme. Najzastupljeniji pojam, modelski govornik, u istraživanjima se odnosi na onoga člana jezične zajednice kojem je javni govor dio profesije (Banković-Mandić 2010: 133). Kroatistička istraživanja tako se okreću

novinarima, spikerima², nastavnicima hrvatskoga jezika, fonetičarima zaposlenima u javnim medijima, kazališnim glumcima. U domeni javnoga diskursa, međutim, ne sudjeluju samo pripadnicima profesija, stoga je na ovom mjestu prirodno postaviti pitanje o reprezentativnosti sastava uzorka, što je zasebna tema kojom se, kao što je već rečeno, u ovom radu nećemo podrobnije baviti. U potrazi za određivanjem što bi bila bolja ili uzorna govorna praksa, tj. primjer govorenja koji je preporučljivo slijediti, uz već spomenute profesionalne govornike nerijetko su ispitanici u istraživanju i oni govornici koji se tek pripremaju za poslove u kojima će sudjelovati u netom spomenutim domenama javnoga diskursa: studenti fonetike, kroatistike, novinarstva i glume. Za njih se pretpostavlja da su kompetentni govornici: imaju kompetenciju opažanja prozodijskih značajki te reagiraju na njih svojim vrijednosnim sudom (Škarić i Lazić 2002: 19). Studenti su svakako zahvalan uzorak jer imaju najnužnija predznanja iz fonetike i fonologije, što voditeljima olakšava provedbu ispitivanja, no istraživanja pokazuju da studiji kroatistike i fonetike vrlo malo prostora daju stjecanju vještine percepcije (prepoznavanja) poželjnih ostvaraja (Pletikos Olof et al. 2016). Naime, na hrvatskim sveučilištima u nastavi na filološkim studijima naglasak je odveć na produkciji (izgovoru), stoga se otvara pitanje stupnja do kojega su studenti kompetentni za spomenutu vrstu procjene. Nije nevažno ni to što se za potrebe anketnoga istraživanja profesionalni govornici snimaju u komunikacijski neprirrodnim uvjetima, na zahtjev, te se dobivaju govorne inačice koje nisu autentične, koje su „sterilne“ od komunikacijskih adaptacija, pri čemu se na koncu dosežu idealne izvedbe koje nisu modeli za autentičnu, pragmatičnu i situacijsku komunikaciju. Strukturalna i klasična generativna lingvistika okretala se samo „idealnim jezičnim izrazima“ pa onda i idealnim govornicima. Chomsky je tako pisao o govornicima i slušaocima koji savršeno vladaju svojim jezikom u homogenoj jezičnoj zajednici, oni su bili poslije „zajednički nazivnik“ svim realnim govornicima:

Linguistic theory is concerned with an ideal speaker-listener, in a completely homogenous speech-community, who knows its language perfectly and is unaffected by such grammatically irrelevant conditions as memory limitations, distractions, shifts of attention and interest, and errors (random or characteristic) in applying his knowledge of the language in actual performance. (Chomsky 1965: 3).

Ono što je u svemu bilo pomakom, jest odmak od jezičnoga korpusa i pomak k jezičnim kompetencijama. Sljedeći je korak išao u smjeru komunikacijskih kompetencija (Hymes 1971), čiji su integralni dio i stavovi o jeziku te društveno-kulturne norme. Jezična pragmatika uzima pak u obzir i neverbalne kodove, a time i varijante jezičnih izraza, pa je bliža konkretnome, realnome govorniku (Banczerowski 2006). Tzv. idealni i tzv. realni govornici nisu mogli više biti izjednačivani. Chipere (1998) u svome radu prikazuje na primjeru engleskoga jezika da izvorni govornici nemoraju

1 Slušajući govor u elektroničkim medijima, svakako treba razlučiti govor spikera i voditelja od govora novinara i izvjestitelja jer su i istraživanja pokazala da nisu jednako normativno uzorni (Zgrabljić i Hršak 2003). Spikerise počesto navode kao onikojibitrebali bitikomunikacijskikompetentni, tj. mogu „služitikaomodelispravnogagovora“ (Zgrabljić i Hršak 2003: 9), ito unatoč tome što ipak „neostvaruju **idealni** standard hrvatske govorne norme“ (Zgrabljić i Hršak 2003: 9, isticanja B. M. i M. M).

biti i nisu uvijek idealni govornici, npr. nisu svi jednako (sintaktički) produktivni, te donosi istraživanje za japanski jezik, u kojemu se pokazalo da su neki neizvorni govornici produktivniji od izvornih. Idealni govornici (u generativnome smislu) regrutiraju se i iz redova neizvornih govornika koji su se školovali i koji imaju „sklonosti jezicima“.

Iako je Chomsky naznačio da su moguće i realne individualne razlike u jezičnoj kompetenciji, njegovi su sljedbenici to zanemarivali. Situacijski ili komunikacijski kompetentni govornici (Horga et al. 2009) prilagođavaju svoj izraz i situaciji i slušaocu, pri čemu normativna korektnost nije presudna (katkad stvara i buku u komunikacijskome kanalu). Takvi se govornici u našoj literaturi nazivaju također idealnima. Govor se definira idealnim kada je konceptualno adekvatan, gramatički točan i artikulacijski poželjan (Horga 1994, Granić 2003). U radovima koji opisuju usvajanje i učenje više jezika nailazimo na termin multikompetentni govornik (multi-competent language users; Cook 2003, Saniei 2011). Uz takvu horizontalnu višejezičnost (govornik vlada prvim jezikom i stranim jezikom/jezicima) u lingvistici se govori i o vertikalnoj višejezičnosti (govornik vlada organskim idiomom i standardnim jezikom). Upravo se vertikalna višejezičnost često smatra karakterističnom za izvorne govornike hrvatskoga jezika (npr. Pavličević-Franić 2000, Jelaska 2003), pri čemu je jak argument činjenica da su unutar hrvatskoga jezika tri sustava: čakavsko, kajkavsko i štokavsko narječje. U lingvističkome smislu pritom su u odnosu višejezičnosti prema standardu oni govornici čiji organski idiom pripada nekom drugom sustavu, različitom od štokavskoga jer je fizionomija hrvatskoga standardnog jezika nedvojbeno štokavska bilo da se prihvati mišljenje prema kojem on počiva na štokavskoj osnovici bilo pak da se smatra kako je on stilizacija (točnije „novoštokavski stiliziran standardni jezik“ (Katičić 2013: 250)). Međutim, u jezičnoj praksi može se reći da su u sličnom odnosu prema standardu i govornici štokavskoga organskog idioma jer je hrvatski standardni jezik emancipiran od bilo koje organske podloge ili organskoga uzora. Napokon, i kada govornikov J1 nije organski idiom, nego neki oblik standardnoga jezika (Matešić 2013), učenje cjeline standardnoga jezika (njegovih funkcionalnih stilova) staviti će govornika također u ulogu multikompetentnoga govornika jednako ili približno jednako kao i one govornike koji uz standard vladaju nekim organskim idiomom.

Idealni govornici, kako ih je zamišljao Chomsky, pripadaju jeziku kao sustavu jer se jezik ondje motri kao usvojen fenomen. Bitno je drukčije ono određenje koje pod idealnim govorom podrazumijeva onaj koji je prilagođen i situaciji i slušaocu, a to, u usporedbi s prethodnim, podsjeća na jezik kao standard (jezik/govor koji se promatra kao naučen).

Standardni izgovor u nas se počesto definira kao model (zamišljen idealan govor) kojemu teži komunikacijski kompetentan govornik (Mićanović 2006). Kompetentan govornik može doseći ukontroliranim uvjetima ideal, no komunikacijski kompetentan govornik (ne)svjesno odstupa od norme jer današnji kodeks nije konvergentan prema uzusu. Dolazimo do paradoksa u kojemu se kompetentni govornici u teoriji predstavljaju kao oni koji teže „idealu“, a s druge strane, u praksi, oni se (ne)svjesno odmiču od njega kad god žele biti komunikacijski kompetentni. „Ideal“ prestaje biti model jer kodeks, norma i uzus nisu u „podržavajućem“ odnosu.

Problem s hrvatskim standardnim jezikom dodatno je i u tome što njegov „idealni govor“ još nije dokraja opisan. Njegovo istraživanje i opis predstavlja nemali izazov i stoga što metodologija sociolingvističkih istraživanja, koja je usmjerena na ispitivanje jezičnih stavova u govornoj zajednici, upozorava na to da identifikaciju (ne)poželjnosti naglasnih ostvaraja zamagljuje boja glasa, izgovor vokala, intonacija, interpretacija i sl.

Vrijedi li još Esihova „zapovijed“ da standardno govori onaj kojem se ne može odrediti odakle potječe: „Najbolje izgovara onaj, po čijem je načinu izgovora najteže poznati, iz koje pokrajine potječe ili - drugim riječima - onaj, koji u svom izgovoru pokazuje najmanje lokalne značajke“ (Esih 1999 [1931–32]: 48)? Kodeks ne podupire svaki prihvaćeni i prošireni lik. U suvremenom govoru ne može se sa sigurnošću procijeniti odakle je onaj tko izgovori Austrālija, Indonēzija jer su ti likovi prošireni gotovo na cijelome području Hrvatske, ali izgovori li tko propisano Austrālija, Indonēzija, procijenili bismo da je osoba iz južnih krajeva Hrvatske (valja spomenuti da je u jednome od radova koji pripadaju početcima naglašenijega zanimanja za stvarnost u suvremenoj hrvatskoj ortoepiji Anić (1969: 88) zaključio da primjerice izgovor cirkusāntkinja čuva regionalnu komponentu za razliku od izgovora cirkusāntkinja, pri čemu su raspodjelna pravila naglasaka postala upitnima) (Martinović 2014: 28). Katičić (1971: 46) svojedobno je ocijenio teško dostižnim da standardni jezik prevlada jezičnu raznolikost u prostoru i vremenu, a da bude što bliži jeziku kojim se ljudi svakodnevno služe, no potonji primjeri dijelom nas približavaju tom idealu.

5. Govornikove kompetencije

Standardnom jeziku ne može se osporiti autonomnost, po kojoj i jest to što jest, no upravo je ta njegova značajka, u klasifikaciji idioma, kamen spoticanja. Za suvremenu hrvatsku (socio)lingvistiku tipično je standardni jezik promatrati kao J2, ističući da standardni jezik svi uče eksplicitno i da on nikome nije materinski idiom. Sasvim je sigurno da je standardni jezik kao J2 upravo onaj standardni varijetet koji je Kalogjera (2009), slijedeći Fergusonovu terminologiju (1959), nazvao visokim varijetatom hrvatskoga standardnog jezika. Varijetet je to koji ostaje tek potencijalan većini govornika izvan uskih krugova mahom filološke (upravo kroatističke) struke. Među najistaknutijim jezičnim značajkama visokoga varijeteta (Kalogjera 2009) jesu: kodificiran govoreni ostvaraj novoštokavskih naglasaka; silazni naglasci samo na prvom slogu; ostvaraj zanaglasnih dužina; pomicanje naglasaka na prednaglasnicu; suprasegmentni minimalni parovi (npr. određeni i neodređeni oblici pridjeva); razlikovanje ostvaraja /ʒ/ i /ǯ/, /č/ i /č̌/; slogotvorni [r̩] pod dugim naglaskom; jekavizacija, odnosno nejekavizacija npr. prijelaznih i neprijelaznih glagola (propisana sustavna razlika: oslabjeti prema oslabiti, crvenjeti prema crveniti); posvojna zamjenica njezin; padež relativnih zamjenica (relativnih veznika) određen pravilom živogineživog antecedenta; propisana upotreba određenih i neodređenih pridjeva (izvan imenskoga predikata) i njihova propisana sklonidba i komparacija; stilističko iskorištavanje aorista i imperfekta; sklonidba brojeva (npr. u dvjema državama, u dvama gradovima); „duži“ pridjevski nastavci; propisana paradigma kondicionala. Opis naglasne norme visokoga varijeteta, koju nudi Kalogjera (2009), čini se da pripada tzv. klasičnoj naglasnoj normi, koju danas možemo čuti na kazališnim daskama ili u novoštokavskim

dijalektnim ostvarajima. I u govoru spomenute uže akademske zajednice proširena je, međutim, uporaba silaznoga tona izvan početnoga sloga (doduše, u manjemu, ali ipak specifičnome broju slučajeva), prokliza je ograničena (i to brojem slogova naglasnice s koje se silina pomiče te dužinom prednaglasnice na koju se pomiče), a ostvarazanaglasnih dužina ovisi ponajviše podrijetlu govornika. Takav govori dalje, zajedno s Kalogjerom, svrstavamo u visoki varijetet. Među najistaknutijim jezičnim značajkama niskoga varijeteta (Kalogjera 2009) jesu: na razini izgovora i naglasaka znatna razlika od propisanoga; ukinuto pravilo o silaznim naglascima sama na prvom slogu; rijetko se slijede pravila o pomicanju naglasaka; ne ostvaruju se zanaglasne dužine; slogotvorni [r] redovito je kratak; nerazlikovanje izgovornoga ostvaraja /ʒ/ i /z/, a uglavnom ni /č/ i /ć/; brojevi i pridjevi kada dolaze uz brojeve ne sklanjaju se (npr. s dviju strana > s dvije strane; od četiriju novih kuća > od četiri nove kuće); pridjevi su u sklonidbi najčešće, osim kad su dio imenskoga predikata, u određenom obliku; oblik njen gotovo redovit; oslabljen je i osjećaj za razliku svoj naprama njen, njegov, pa čak i moj, tvoj; relativna zamjenica koju u kosim je padežima bez obzira na živi ili neživi antecedent; ako se rabi aorist i imperfekt (sužena uporaba na pisanu komunikaciju u elektroničkim medija), slabi pravilo da je aorist od svršenih, a imperfekt od nesvršenih glagola; u svim se licima u kondicionalu rabi jedinstveni oblik bi uz glagolski pridjev radni. Niski varijetet hrvatskoga standardnog jezika onim govornicima kojima mjesto J1 popunjava organski idiom može funkcionirati kao paralelni J1, a funkcionira kao jedini J1 onim govornicima koji nisu govornici organskoga idioma (npr. rođenima u obiteljima u kojima se nije govorilo organskim idiomom zbog niza sociolingvističkih razloga, što je vrlo često povezano i s odrastanjem u (velikim) gradovima – o tome više u Matešić 2013). Naglašavamo ovdje da nismo skloni promatrati niski varijetet kao J2 onim govornicima kojima mjesto J1 popunjava neki organski idiom, stoga što u suvremenim životnim i komunikacijskim uvjetima izloženost niskome varijetetu počinje u dobi kad se svladava J1 (npr. preko audiovizualnih medija, rano uključanje u preprimarno institucionalno obrazovanje itd.). Skloni smo i viđenju da se između visokoga i niskoga varijeteta smjestio neutralni varijetet, koji se također uči, kao i visoki varijetet, ali je neutralniji i prošireniji. Neutralni varijetet također pripada visinskome naglasnom sustavu, ali s reduciranim zanaglasnim dužinama, ograničenom proklizom (na negaciju glagola i na jednosložni prijedlog uz zamjenice), sa slobodnijom distribucijom silaznoga naglasaka te s prihvatljivim pomacima naglasaka ulijevo. Drugim riječima, držimo opravdanim motrište da visoki i neutralni varijetet standardnog jezika nikomenisu J1, nje govornici varijetet diogovornika usvajao jedini J1 ili kao paralelni J1.

Kad smo na planu usvajanja i učenja jezika, na planu smo glotodidaktike, pa upravo tu želimo pronaći odgovore na pitanja koja otvaramo u ovome radu. Naime, u glotodidaktici posebno se nastoji osvijetliti pitanje komunikacijskih kompetencija, što je i u temelju definicije koju tražimo za „našega govornika“.

Opis tih kompetencija dajemo na temelju sinteze triju poznatih modela komunikacijskih kompetencija razvijenih u okviru glotodidaktike (Bagarić i Mihaljević Djigunović 2007: 97–100), a to su:

I. Canale-Swainov model: jezična/gramatička kompetencija; sociolingvistička kompetencija; diskursna kompetencija – kohezija u formi, koherencija u

značenju; strateška kompetencija (Chomsky 1965, Hymes 1972, Canale i Swain 1980, 1981, Canale 1983, 1984)

I. Bachman-Palmerov model (1996): jezično znanje (organizacijska znanja) – gramatičko i tekstno; pragmatička znanja – sociolingvistička i funkcionalna; strateške kompetencije

II. CEF (2001: 13): jezična kompetencija; sociolingvistička kompetencija; pragmatička kompetencija (diskursna i funkcionalna).

Moguće je uočiti, dakle, da se među mnogobrojnim pristupima pojmu komunikacijskih kompetencija, u ovoj ili onoj hijerarhijskoj postavi, najčešće spominju sljedeće: 1. jezične kompetencije (koje možemo nazvati „jezičnim kompetencijama u užem smislu“); 2. sociolingvističke kompetencije; 3. diskursne kompetencije i 4. strateške kompetencije.

Prema predstavljenome i zastupanome modelu, zasnovanome na glotodidaktičkome gledištu, kompetentni govornik jest onaj koji je komunikacijski kompetentan, što, drugim riječima, znači da posjeduje sve navedene četirivrsne jezično-komunikacijskih kompetencija (za razliku od, primjerice, idealnoga govornika uz kojega se vežu ponajviše prva i druga kompetencija). Samo će takav govornik imati osviješten odnos i prema slušaocima, tj. prema njihovu stavu o određenim realizacijama u govoru, te će se komunikacijski prilagođavati situaciji i slušaocima. Posebice se ističu strateške kompetencije govornika jer se odnose na njegovo nastojanje da vodi računa o stavovima slušalaca, pri čemu kodiranje postaje konvergentnije.

Kompetentni govornik, dakle, vodi računa o stavovima slušalaca – oni su mu poticaj za održavanje ili promjenu svojega govornog izbora – i zato se može reći: Kompetentni govornik prepoznaje se u uhu kompetentnoga slušaoca.

Kao i kompetencije govornika, i kompetencije slušaoca kategorijalno su jednake, a one su: 1. jezične kompetencije u užem smislu (slušalac poznaje i strukturu i supstanciju); 2. sociolingvističke kompetencije (slušalac je svjestan izgovornih inačica); 3. diskursne kompetencije (slušalac je svjestan izgovornih modelâ) i 4. strateške kompetencije (slušalac je objektivn u procjeni komunikacijskih prilagodbi govornika – naime, govornici katkada nesvjesno prilagođavaju govor i subjektivno doživljavaju akomodacije, a kompetentni govornici/slušaoi i u jednome i u drugome ostaju objektivni). Slušalac, tj. primatelj percepcijski sustav postaje zasebna tema istraživanja, vrlo živa primjerice u akcentologiji kada se ovjeravaju zvučni zapisi (akustičkom analizom) i kada se istražuju stavovi govornika.

Činjenica da pošiljatelj „smatra“ signal „istovjetnim“, odnosno kopijom već prije poznatog signala, ne ovisi samo o signalu, o njegovim obilježjima ili svojstvima, nego u velikoj mjeri i o primatelju, percepcijskim, konceptualizacijskim, kategorizacijskim sposobnostima primatelja, o znanju primatelja i u njemu internaliziranim stereotipima, kulturnoj tradiciji itd. (Banczerowski 2006: 32).

Kada je posrijedi hrvatska naglasna norma, tada je pitanje stavova i poželjnoga ponešto zamršenije. Poželjnost (iz)govora – u smislu jezične korektnosti – ne vrijedi uvijek i svugdje, naime, poželjan je onaj govor koji je jednako kodiran i za govornika i za slušaoca (ili čak, s intencijom, nije jednako kodiran), bez obzira na korektnost

(Garrett 2010). Katkad je moguće govoriti i naglašivati tzv. visokim ili niskim stilom/varijetetom u situacijama kada to nije potrebno/poželjno, da bi se naglasila superiornost ili inferiornost govornika koji se želi tako odmaknuti od sugovornika. Situaciju kada izostaje adaptacija i kada je komunikacija divergentna, moguće je pokazati na primjeru govora Splitskana u Zagrebu: „Splitskana u Zagrebu nerijetko uopće ne mijenjaju svoje govorne navike, osim ako nisu profesionalni govornici. Odašilju nataj način jasnu poruku o tome tko su, odakle dolaze.“ (Granić 2012).

Komunikacijske situacije zahtijevaju komunikacijske prilagodbe iz nekoliko razloga: komunikacijska efikasnost, društveno odobravanje te održavanje „pozitivnoga društvenoga identiteta“ (social identity theory) (Tajfel i Turner 1979). Motrimo li prilagodbe iz sfere hrvatske ortoepije, jasno je da je to jedina norma kojoj razlog prilagodbe nije komunikacijska efikasnost, u užem smislu prijenosa poruke (sadržaja). Komunikacijska prilagodba rezultat je ponajviše govornikove težnje da bude priznat i prepoznat u svojoj grupi (riječ je o društvenoj lojalnosti, a pretpostavlja kompetentnoga slušaoca)³ i ne smatramo je osobinom koja bi diskreditirala govornika kao uzornog u smislu ortoepske uzornosti (izostavljajući hiperakomodacije). Naprotiv, to je legitimna strateška kompetencija i zanasje ona upravo kvaliteta koja je potrebna za funkcioniranje govornika u njegovoj govornoj zajednici.

6. Govornikove akomodacije

Sociolingvistička teorija akomodacije čini se temeljnom u definiraju kompetentnoga govornika te u istraživanju stavova o njemu. Poželjan govor bio bi onaj koji je oblikovan u kodu poznatome i govorniku i slušaocu, a kodiranje može biti:

- a) divergentno (izraz –, sadržaj +) = kodiranje koje zanemaruje stav slušaoca/sugovornika i ne obazire se na njegov stav (važno je samo prenošenje poruke i njezin sadržaj)
- b) konvergentno (izraz +, sadržaj +) = kodiranje koje se odvija tako da govornik vodi računa o stavu slušaoca/sugovornika (važan je i sadržaj, ali i izraz kojim se prenosi poruka).⁴

Komunikacijskim prilagodbama (konvergentnima ili divergentnima) govornik implementira svoje stavove u diskurs.⁵ Težnja govornika da bude priznat i prepoznat u svojoj grupi, govornoj zajednici i govornoj situaciji, društvena je potreba, no nisu neobične ni situacije u kojima se pozitivno vrednuje govornik kada se ne prilagođava situaciji jer je svjestan svoje nekompetencije, suprotno onomu govorniku koji se

2 „Prosudbe jezičnih obilježja, npr. varijeteta ili naglasaka, ne odražavaju ni jezičnu ni estetsku kvalitetu kao takvu, nego jezične ideologije koje pak odražavaju svijest o društvenome položaju i prestižu koji se pridaju govornicima takvih varijeteta. Istraživanja pokazuju da su društveni status i grupna solidarnost dvije glavne dimenzije oko kojih jezični stavovi variraju.“ (Struna <<http://struna.ihj.hr/naziv/jezicni-stav/25056/>>).

3 „Idealna govorna izvedba osigurava identičnost i jezičnog i govornog znaka i za govornika i za slušatelja.“ (Granić 2003).

4 “Convergence refers to a strategy of reducing dissimilarities in the communication features used with communication partners, and divergence refers to a strategy of accentuating differences.” (Garrett 2010: 105–106).

prilagođava bez obzira na poznavanje idioma kojemu se priklanja (Garrett 2010: 109).⁶ Lojalnost govornoj zajednici kao sociološki fenomen snažno utječe na jezičnu (ne)akomodaciju, što izvrsno oslikava opiranje prestižu standardne norme. Govornik koji, želeći se približiti sugovorniku u konkretnoj komunikacijskoj situaciji, svjesno čini odmake od preskribirane standardne naglasne inačice lingvistički je divergentan, ali je psihosociološki konvergentan.

Nekompetentni govornici definirani prema stupnju akomodacije mogu se svrstati u tri skupine s obzirom na prilagodbu:

1. nedovoljno komunikacijski prilagodljivi (*underaccommodation*) – nedovoljno su usvojene jezične kompetencije
2. neprimjereno komunikacijski prilagodljivi (*misaccommodation*) – nedovoljno su usvojene sociolingvističke kompetencije
3. pretjerano komunikacijski prilagodljivi (*hyperaccommodation*) – vidan je nedostatak pragmatičnih i strateških kompetencija.

Kompetencija govornika i slušaoca može se prepoznati i u stupnju objektivnosti prema akomodacijama (kada ih uspijeva sagledati objektivno, a ne doživljavati subjektivno), pri čemu stavovi govornika imaju veliku ulogu (Giles i Coupland 1991). Dobro prilagodljiv govornik može biti lošije rangiran na ljestvici poželjnosti ako izvanjske značajke podliježu stereotipima.

Na primjeru hrvatske ortoepske norme možemo posvjedočiti o vrlo živome divergentnome kodiranju kao plodu nekoliko čimbenika: 1. složena naglasna tipološka pravila standardnoga visinskoga naglasnog sustava teško su doseživa govornicima sa startnim udarnim naglasnim sustavom; 2. zanemarena je kultura govorenja (i slušanja) u obrazovnome procesu i u javnome životu; 3. ne postoji konsenzus jezikoslovne struke⁷ o neutralnome varijetetu hrvatskoga standarda i prostoru njegove uporabe; 4. sve je jača dominacija medija (radio i televizija) kojima se taba prestižni govorni varijetet, a u kojemu je „sugovornik“ (gledalac, slušalac) izvan dinamičnoga procesa u komunikacijskome kanalu.

7. Raslojavanje izgovornestvarnosti

Ortoepska norma hrvatskoga jezika još uvijek nije opisana u svojem raslojavanju. U dosadašnjim istraživanjima ortoepske stvarnosti i u kodificiranju tražio se i zamišljao „idealni, modelski, uzorni govornik“, koji bez iznimke slijedi normativna pravila. Ono što u svemu tome nije bilo realno, jest činjenica da se ne uzima u obzir raslojavanje jezične stvarnosti, prilagodba govornika situaciji, koja ne pretpostavlja „model“, nego „modele“. Prema modelskome govorniku dosad su se istraživanja postavljala kao da je

5 Primjer bi za takvo jezično ponašanje mogli biti slučajevi kada javna osoba, npr. gradonačelnik koji nije izvorni govornik lokalnoga urbolekta pokušava govoriti tim urbolektom i izaziva pritom podsmijeh govorne zajednice toga urbolekta. Analogno tome, moglo bi se reći da u govornome medijskom prostoru djeluju javni govornici (spikeri, novinari, političari i dr.) koji kao plod „izvanjskoga pritiska“ (situacije) konvergiraju standardnojezičnoj normi, no nedovoljno usvojenoj na naglasnoj razini – pokazateljem nedovoljne usvojenosti smatramo pritom pojave naglasnih hiperkorekcija, i to ponajviše onih koje pripadaju prijenosu uzlaznih naglasaka na prefiksprizvođenju glagolai unutar glagolskih paradigmi.

6 Procjena govornika prema načelima iz pojedinih suvremenih priručnika daje različite rezultate jer opisi standardnoga jezika i naglašivanja ovisno o tome jesu li autori skloniji jezičnim ili izvanjezičnim čimbenicima.

onlišen prakse prilagođavanja funkcionalnim stilovima variranjem jezičnih činjenica i da provoditu vrstu prilagođavanja varirajućih tek formalnu organizaciju teksta.

Jasno je da ne postoji samo jedna ortoepska realizacija za sve stilove / diskursne tipove / varijetete unutar jednoga standardnoga jezika, jer ne postoji ni za druge razine. Uočavamo u svakodnevnome govoru više ortoepških realizacija, ovisno o komunikacijskim situacijama, a možemo ih označiti visokim, neutralnim ili niskim (u skladu s teorijom o diglosiji i motrenju inačica prema nekoliko varijeteta). U gramatikama se primjerice mogu pronaći kao normativno prihvatljive sve ove inačice: Petjenaranačanamomestolu., Petjenaranačanamomestolu., Pet naranči je na mom stolu., Pet naranča na mom je stolu. U takvu raslojavanju na primjeru gramatičke norme jasno je koja inačica pripada kojemu varijetetu (uz napomenu da je potonja ograničena na književnoumjetnički stil). S druge strane, ortoepska stvarnost, koja je kodeksom poduprta, pokazuje još veću inakost, a koja nije plod jezičnoga raslojavanja, nego otvorenih pitanja uzora, kodifikacije, jezičnoga planiranja (posebice faze kodifikacije bez suglasja o selekciji). Evo primjera rečenice naglašene prema podacima iz različitih suvremenih rječnika:

NHKJ: Náčelník i předsávník općine u kojoj se stanovnici bave poljoprívredóm ne odustaje od davanja zájmōvā samo onima koji u roku predaju molbe i životopíse, i to bez izuzětākā.

HJS: Náčelník i předsávník općine u kojoj se stanovnici bave poljoprívredóm ne odustaje od davanja zájmōvā samo onima koji u roku predaju molbe i životopise, i to bez izuzětākā.

ŠRHJ: Náčelník i předsávník općine u kojoj se stanovnici bave poljoprívredóm ne odustaje od davanja zájmōvā samo onima koji u roku predaju molbe i životopise, i to bez izuzětākā.

RHJ-LZ: Náčelník i předsávník općine u kojoj se stanovnici bave poljoprívredóm ne odustaje od davanja zájmōvā samo onima koji u roku predaju molbe i životopise, i to bez izuzětākā.

HER: Náčelník i předsávník općine u kojoj se stanovnici bave poljoprívredóm ne odustaje od davanja zájmōvā samo onima koji u roku predaju molbe i životopise, i to bez izuzětākā.

AN-VRHJ: Náčelník i předsávník općine u kojoj se stanovnici bave poljoprívredóm/ poljoprívredóm ne odustaje od davanja zájmōvā samo onima koji u roku predaju molbe i životopise, i to bez izuzětākā.

VRH: Náčelník i předsávník općine u kojoj se stanovnici bave poljoprívredóm ne odustaje od davanja zájmōvā samo onima koji u roku predaju molbe i životopise, i to bez izuzětākā.

Varijetetnost na primjeru ortoepških podataka razasutih po normativnim priručnicima tek je prividna, naime svjedoči o nestabilnosti norme, a ne o raslojavanju jezične stvarnosti. Podcrtani primjeri ogledni su primjeri neuređene naglasne norme i na leksičkoj, i na paradigmatškoj, i na tipološkoj razini. Priručnici ne naznačuju donose li visoki ili neutralni varijetet, pa inačice koje se pojavljuju ne možemo uvijek sa sigurnošću probirati i svrstavati u jedan od tih dvaju varijeteta.

Pitanje je još zamršenije uzmemo li u obzir raslojavanje ortoepske stvarnosti koje je kodeksom prešućeno, a tiče se revizije distribucijskih pravila (i prihvaćanja silaznoga tona izvan početnoga sloga u određenim položajima), neizgovaranja zanaglasnih dužina (od napuštanja dužina u nekim kategorijama do potpuna zanemarivanja) i posve ograničene proklize. U pristupu tome otvorenom pitanju najdalji je korak dosad napravljen u Silić-Pranjkovićevoj gramatici (2005: 20–21). Razdvojivši „gramatiku“ od „komunikacije“, autori metodološki tumače dužinu kao činjenicu gramatike, dok je njezin status u komunikaciji drukčiji. Govornoj riječi s prednaglasnicom daju pak mogućnost dvojaka izgovora (s pomicanjem siline i bez pomicanja), ovisno o komunikacijskoj situaciji / varijetetu kojim se služimo. U naznačenome metodološkom pristupu ima potencijala za mirenje norme i uzusa, i to, što je važno, bez posljedica za njezinu sustavnost i njegovu faktičnost. Zasad ipak bez obuhvatne primjene te (ili koje druge) metodologije možemo govoriti o spomenutu tipu raslojavanja samo unutar individualnoga jezičnog planiranja.

Današnji kodeks donosi visoki varijetet (iako ga se tako još ne imenuje), ondje su naglasna pravila beziznimna (primjerice u njemu nalazimo: U intervjuu je dāo nēkoliko krīvīh pōdātākā jēr se ūvījēk žūrī zā njōm nā vlāk). Priručnici još uvijek ne opisuju neutralno naglašavanje i ne raslojavaju govor na varijetete koji su konkurentni visokome varijetetu do te mjere da ih jezična zajednica smatra vjernijom slikom uprosječena, standardizirana jezika nego što bi tu sliku dala primjena visokoga varijeteta. Još uvijek ne donose sustavno pravila prema kojima bi bilo primjerice i ovo: U intervjuu je dāo nēkoliko krīvīh pōdātākā jer se ūvījēk žūrī zā njōm nā vlāk., a ne upućuje ni na slučajeve na granici udarnoga i visinskoga naglasnog sustava, u kojima se ponajprije standardizira mjesto naglasaka, gotovo jedino dokučivo (prosječnim) govornicima sa startnim udarnim naglasnim sustavom. Taj posao tek čeka normirce.⁸

8. Zaključak

Stanje u suvremenoj hrvatskoj ortoepskoj normi obilježeno je njezinim ostankom izvan jezičnoga planiranja: ni faza selekcije nije poduprta konsenzusom, deskripcija i kodifikacija počesto se odvijaju iz sfere autorstva i dominacije idioma onoga autoriteta (ne nužno jezičnoga) koji ga promovira. Rješenje vidimo u jezičnome planiranju koje će ići od individualnoga prema kolektivnome, u priznavanju implicitne norme te u selekciji koja će probirati sustavna rješenja kao neutralna. Istraživanje uzusa u hrvatskome slučaju znači istraživanje paralelne norme, one koja svojim obilježjima predstavlja neutralan izričaj, različit od onoga koji je bio zamišljen u kodifikacijskim nacrtima, a ostao je neproveden u govornoj praksi cjeline jezične zajednice. Ispitivanja koja imaju u cilju opistakoshvaćena uzusa/ uporabne stvarnosti valja provoditi uzimajući u obzir one govornike koji posjeduju sve četiri vrste jezično-komunikacijskih kompetencija koje se spominju u okviru različitih glotodidaktičkih pristupa: jezične kompetencije, sociolingvističke kompetencije, diskursne kompetencije i strateške kompetencije. Takav govornik ima osviješten odnos prema govornim raslojavanjima te prema slušaocima, tj. premastavu slušalaca

7 Raslojavanje pratimo dakako i izvan standardnoga jezika, naime govornici mogu biti lojalni i lokalnim idiomima (gradskim govorima s udarnim naglasnim sustavom, npr.: Za kol'ač mi tr'ebaju č'etri n'aranče. ili mjesnim govorima, npr.: Za kolāč mi trēbaju četiri narānče.).

o pojedinim ostvarajima u javnome govoru. Drugim riječima, takav se govornik komunikacijski prilagođava situaciji i slušaocima. Kompetentan govornik jest onaj koji zna što želi reći, kako i kada to reći. I, napokon, o kompetentnome govorniku možemo govoriti tek nakon faze elaboracije koja se odvija u objektivnoj procjeni kompetentnoga slušaoca.

Kompetentan slušalac pak zna što je kultura slušanja, s lakoćom procesira govor i imastavo govornoj izvedbi. Govor koji je ortoepski korektan ne donosi veću količinu obavijesti u svim okolnostima, no budući da kreira stav slušaoca, modificira se gdje nije ili čak jest identičan slušačevu kodu. Svjesna odstupanja od preskribirane naglasne norme u određenim komunikacijskim situacijama čine govornu izvedbu idealnom i poželjnom.

Među poželjnim kompetencijama govornika koji u ortoepskim istraživanjima sudjeluju u ulozi vjerodostojnih ispitanika, mora se nalaziti i govornikov osviješten odnos prema raslojavanju govorne stvarnosti. Raslojavanje podrazumijeva postojanje različitih modela, a govornik se kompetentno (s)nalazi u onome koji mu u određenoj komunikacijskoj situaciji treba. Kompetentni govornik standardnoga jezika nije onaj tko se u govornim situacijama ponaša jednoobrazno, nego onaj koji objektivno bira model govorenja koji mu jamči najučinkovitiju komunikaciju. On ne pokušava pritom biti samo pravilan nego i prihvatljiv i prihvaćen. Iza takva jezičnoga ponašanja nalazi se osviješten govornik, a konvergiranje kao posljedica takve osviještenosti dokazom je da jezična zajednica u javnome jezičnom prostoru ustrajno gradi poveznicu koja funkcionira kao homogenizirajuće sredstvo, što je i bitna oznaka jezika kao komunikacijskoga sredstva, ne i komunikacijskoga cilja.

Kratice

AN-VRHJ = Anić, V. (2009). Veliki rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb: Novi Liber. HER = Anić, V. [et. al.] (2002). Hrvatski enciklopedijski rječnik. Zagreb: Novi Liber.

HJS = Barić, E. [et. al.] (1999). Hrvatski jezični savjetnik. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje; Pergamena – Školske novine.

NHKJ = Vukušić, S.; Zoričić, I.; Grasselli-Vukušić, M. (2007). Naglasak u hrvatskome književnom jeziku. Zagreb: Nakladni zavod Globus.

RHJ-LZ = Rječnik hrvatskoga jezika. (2000). J. Šonje (ur.). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža – Školska knjiga.

ŠRHJ = Birtić, M. [et. al.] (2012). Školski rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb: Školska knjiga – Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

VRH = Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika. (2015). Lj. Jojić (ur.). Zagreb: Školska knjiga.

Literatura

Anić, V. (1969). „O jednom akcenatskom procesu u različitim službama književnog jezika.” *Jezik*, XVI/3, 84–89.

Bachman, L. F.; Palmer, A. S. (1996). *Language Testing in Practice: Designing and Developing Useful Language Tests*. Oxford: Oxford University Press.

Bagarić, V.; Mihaljević Djigunović, J. (2007). “Defining Communicative Competence.”

- Metodika, 8/1, 94–103.
- Banković-Mandić, I. (2010). „(Ne)prelaženje uzlaznih naglasaka na prethodni slog.” U V. Mildner, M. Liker (ur.), *Proizvodnja i percepcija govora – zbornik radova* (str. 132–139). Zagreb: Filozofski fakultet.
- Banczerowski, J. (2006). „Prirodni jezik kao predmet lingvistike.” *Fluminensia*, 18/1, 25–37.
- Bašić, M.; Malnar-Jurišić, M. (2016). „Hrvatska dijalektološka istraživanja – ščëra, danäs, jÿtra.” *Croatica*, XL, 60, 63–74.
- Brozović, D. (1972.–1973.). „O ortoepskoj vrijednosti dugoga i produženog ijekavskog jata.” *Jezik*, 20/3-5, 65–74, 106–118, 142–149.
- Canale, M. (1983). “From communicative competence to communicative language pedagogy.” U J. C. Richards, R. W. Schmidt (ur.), *Language and Communication* (str. 2–27). London: Longman.
- Canale, M. (1984). “A communicative approach to language proficiency assessment in a minority setting.” U C. Rivera (ur.), *Communicative competence approaches to language proficiency assessment: Research and application* (str. 107–122). Clevedon: Multilingual Matters.
- Canale, M.; Swain, M. (1980). “Theoretical bases of communicative approaches to second language teaching and testing.” *Applied Linguistics*, 1, 1–47.
- Canale, M.; Swain, M. (1981). “A Theoretical Framework for Communicative Competence.” U A. Palmer, P. Groot, G. Trosper (ur.), *The construct validation of test of communicative competence* (str. 31–36). Washington DC: Georgetown University.
- Chipere, N. (1998). *Real Language Users*. <<http://cogprints.org/712/1/real.html>> (26. 3. 2017.)
- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the theory of syntax*. Cambridge: MA. MIT Press.
- Cook, V. J. (2003). “The changing L1 in the L2 user’s mind.” U J. V. Cook (ur.), *Effects of the Second Language on the First* (str. 1–18). Clevedon: Multilingual Matters.
- Delaš, H. (2006). „Proučavanje hrvatske prozodije u 20. stoljeću.” U M. Samardžija, I. Pranjković (ur.), *Hrvatski jezik u XX. stoljeću – Zbornik radova* (str. 71–89). Zagreb: Matica hrvatska.
- Esih, I. (1999 [1931. – 32]). „Nekoliko misli o normi.” U M. Samardžija (ur.), *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika* (str. 42–48). Zagreb: Matica hrvatska.
- Ferguson, C. A. (1959, 1972). “Diglossia.” U P. P. Giglioli (ur.), *Language and social context* (str. 232–251). Harmondsworth: Penguin.
- Garrett, P. (2010). *Attitudes to Language*. Cambridge University Press.
- Giles, H.; Coupland, N. (1991). *Language: context and consequences*. Buckingham: Open University Press.
- Granić, J. (2003). „Idealne govorne izvedbe – idealni govornici i idealni slušatelji.” *Govor*, 20/1–2, 99–106.
- Granić, J. (2012). „Splićani nemaju jezični kompleks manje sredine.” *Slobodna Dalmacija*, 21. 4. 2012. <http://poliglotti4.eu/php/media-centre/index.php?doc_id=1584&lg=en> (28. 3. 2017.)
- Horga, D. (1994). „Tečnost govora u elektroničkim medijima.” *Govor*, 11/2, 15–21.

- Horga, D.; Požgaj Hadži, V.; Carović, I. (2009). „Fonetsko-fonološke razlike govora u beogradskom, sarajevskom i zagrebačkom televizijskom dnevniku.” U B. Tošović (ur.), *Slawische Sprachkorrelationen 2, Die Unterschiede zwischen dem Bosnischen/Bosniakischen, Kroatischen und Serbischen, Band 2* (str. 379–391). Graz, Austrija: LITVERLAG.
- Hymes, D. (1971). “On Linguistic Theory Communicative Competence and the Education of Disadvantaged Children.” U M. L. Wax, S. A. Diamond, F. Gearing, F. (ur.), *Anthropologic Perspectives on Education* (str. 51–66). New York: Basic Books.
- Hymes, D. H. (1972). “On Communicative Competence.” U J. B. Pride, J. Holmes (ur.), *Sociolinguistics* (str. 269–293). Baltimore, USA: Penguin Education; Penguin Books Ltd.
- Jelaska, Z. (2003). „Hrvatski jezik i višejezičnost.” U D. Pavličević-Franić, M. Kovačević (ur.), *Komunikacijska kompetencija u višejezičnoj sredini II.* (str. 106–125). Zagreb: Sveučilište u Zagrebu i Naklada „Slap“.
- Kalogjera, D. (2009). „Iz diglosijske perspektive.” U J. Granić (ur.), *Jezična politika i jezična stvarnost / Language Policy and Language Reality* (str. 551–558). Zagreb: Hrvatsko društvo za primijenjenu lingvistiku.
- Katičić, R. (1971). *Jezičoslovni ogledi*. Zagreb: Školska knjiga. Katičić, R. (2013). *Hrvatski jezik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Martinović, B. (2014). *Na putu do naglasne norme*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada i Sveučilište Jurja Dobrile u Puli.
- Matešić, M. (2013). „Kako doista govori izvorni govornik hrvatskoga jezika?” U L. Cvikić, E. Petroska (ur.), *Prvi, drugi, ini jezik: hrvatsko-makedonske usporedbe* (str. 22–33).
- Mičanović, K. (2006). *Hrvatski s naglaskom*. Zagreb: Disput.
- Milas, M. (2014). „Prenošenje silaznoga naglaska na prednaglasnicu. Je li ispravno Radim ù škōli? ili Radim u škōli?” *Jezič*, 61/4–5, 131–139.
- Pavličević-Franić, D. (2000). „Usvajanje hrvatskoga standardnoga jezika u sustavu okomite dvojezičnosti.” *Napredak*, 141, 1, 75–86.
- Pletikos Olof, E.; Vlašić Duić, J.; Martinović, B. (2016). „Metode mjerenja naglasnih kompetencija.” U S. L. Udier i K. Cergol Kovačević (ur.), *Metodologija i primjena lingvističkih istraživanja. Zbornik radova s međunarodnoga znanstvenoga skupa HDPL-a* (str. 293–307). Zagreb: Srednja Europa.
- Saniei, A. (2011). “Who Is An Ideal Native Speaker?” *International Proceedings of Economics Development and Research*, Vol. 26, 74–78.
- Silić, J. (1999 [1983]). „Nekoliko misli o normi.” U M. Samardžija (ur.), *Norme i normiranje hrvatskoga standardnoga jezika*. (str. 203–211). Zagreb: Matica hrvatska.
- Silić, J.; Pranjković, I. (2005). *Gramatika hrvatskoga jezika (za gimnazije i visoka učilišta)*. Zagreb: Školska knjiga.
- Škarić, I.; Lazić, N. (2002). „Vrijednosni sudovi o hrvatskim naglascima.” *Govor*, XIX/1: 5–34.
- Škiljan, D. (1988). *Jezična politika*. Zagreb: Naprijed.
- Tajfel, H.; Turner, J. C. (1979). “An integrative theory of intergroup conflict.” U W.

- G. Austin, S. Worchel (ur.), *The social psychology of intergroup relations?* (str. 33–47). Monterey, CA: Brooks Cole.
- Vukušić, S. (1974). Naglasci uporabne norme na osnovi startnog jezika. *Jezik*, XXI/3–4, 114–120.
- Zgrabljic, N.; Hršak, S. (2003). Akcenti na Hrvatskome javnom radiju: Škarićeve teze na provjeri. *Govor*, 20/1–2, 133–147.
- Zoričić, I. (1990). Naglasni odnosi i norma. *Zagreb: Školske novine*.

Internetski izvori

- CEF: Common European Framework of Reference for Languages: Learning, teaching, assessment (2001). Cambridge University Press. <<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680459f97>> (27. 3. 2017.)
- Struna <<http://struna.ihjj.hr/naziv/jezicni-stav/25056/>> (28. 3. 2017.)

IN SEARCH OF THE COMPETENT SPEAKER

Abstract

Any investigation into the accentual reality of the Croatian language is based on listening to communicative practice and in this case the investigation is limited to specific groups within the language community. Who are the competent speakers of the Croatian language? The literature mentions the model speaker, the ideal speaker, and the professional speaker. Precise differences in terminology requires clarifications and clear indications of whom we investigate within the research of Croatian orthoepic standards. We offer a wider model, based on the approaches initially developed within glottodidactics, and which follows the path from linguistic competence towards communicative competence. Situationally competent speakers adapt their expressions to the situation and the listener, and in these cases normative correctness is not critical (sometimes it even creates noise in the communication channel). In other words, a competent speaker is not one who invariably follows the normative rules, who is a representation of exemplary speech, but rather one who takes into account the layers of linguistic reality.

Key words: speaker, communicative competence, norms, normative books, varieties, accent